

Analiza porównawcza czynników dynamizujących rozwój -proponując dla Pomorza

dr inż. Bogdan Sedler
Fundacja Naukowo-Techniczna
„Gdańsk”

Po zapoczątkowaniu transformacji ustrojowej zaniedbano konieczność opracowywania długookresowych planów rozwojowych. Przez prawie całą dekadę utrzymywała się w Polsce koncepcja lansowana przez nowych neoliberalistów, że najlepszą polityką jest brak polityki, bo wszystko załatwi niewidzialna ręka rynku. W końcu zorientowano się, że jest to polityka błędna, oparta na przestarzałej od pół wieku koncepcji.

Strategia jest narzędziem polityki i konieczność posiadania jej wynika z faktu integrowania się z UE. Warunkiem jest posiadanie **wiarygodnej, solidnie udokumentowanej strategii**.

Jednym z celów strategii powinno być przygotowanie uaktualnionej **Oferty Województwa Pomorskiego**. Oferta taka jest podstawą rozmów i negocjacji, tak z potencjalnymi inwestorami, jak też ze stroną rządową oraz instytucjami Unii Europejskiej.

Wzorem krajów Unii Europejskiej należałoby powołać instytucję zajmującą się problematyką przyszłości. Dla przykładu w Niemczech istnieje Ministerstwo Przyszłości (Zukunftsministerium), odpowiednik naszego Komitetu Badań Naukowych.

Polska musi sprostać nowym jakościowo wyzwaniom XXI wieku, które tworzy kształtująca się cywilizacja informacyjna.

Wyznaczają je trzy współzależne megatrendy organizujące rozwój społeczeństwa, gospodarki i państwa: globalizacja, integracja polski z UE, metropolizacja, peryferyzacja, trwałe i zrównoważony rozwój.

Tym megatrendom rozwoju towarzyszyć będzie głęboka rewolucja techniczna: informatyzacja wszystkich sfer życia, oznaczająca także wejście Polski w globalny i europejski system informacyjno-decyzyjny oraz społeczny system wyboru wartości, celów, postaw, tożsamości i jakości życia.

W procesie transformacji polskiej przestrzeni wzrastającą rolę odgrywać będzie funkcjonowanie światowego systemu gospodarowania, którego istotę określa w coraz wyższym **stopniu współzależność cywilizacji informacyjnej i globalizacji**.

W najbardziej syntetycznym ujęciu oznacza ona rozwój (rozszerzanie i intensyfikację) **więzi produkcyjnych, handlowych, finansowych i informacyjnych** między podmiotami gospodarującymi, krajami, regionami i miastami w skali światowej. Wraz z nią wzrasta otwartość ich funkcjonowania, następuje przenikanie kultur, kształtują się nowe cechy tożsamości lokalnych, regionalnych, narodowych.

Możliwość przyspieszonej realizacji aktywnej polityki Regionu Pomorskiego zgodnej z uwarunkowaniami globalnymi, europejskimi i ogólnokrajowymi stwarzają dotychczasowe inicjatywy integracyjne zainspirowane przez państwa bałtyckie przy znaczącym udziale Polski, konstytuujących scenariusz bałtycki rozwoju UE.

Strategia rozwoju obszaru Polski Północnej zintegrowana z rozwojem państw bałtyckich może **uruchomić nowe czynniki i szansę** ich przyspieszonego rozwoju poprzez wkomponowanie jej regionów, gmin i miast w procesy współpracy społeczno-gospodarczej w

basenie Morza Bałtyckiego. Powinna także spowodować przyspieszenie i uaktywnienie skoordynowanych przedsięwzięć podejmowanych przez państwa bałtyckie zmierzających do ściślejszej współpracy politycznej i społeczno-gospodarczej, jak również do ochrony zasobów przyrodniczych systemu ekologicznego Bałtyku.

Społeczna zasadność pobudzenia rozwoju Polski Północnej wynika dodatkowo z występujących tam procesów recesji związanych z rozpadem państwowej gospodarki rolnej i procesami regresywnymi w gospodarce morskiej [1-10].

Postęp procesu integracji europejskiej jest szansą na kształtowanie

- **nowej trajektorii współpracy europejskiej** Północ-Południe, której głównym elementem jest zwomikowe położenie Polski; stymulowałaby ona wartości mnożnikowe wynikające z jej zwięźlenia z kierunkiem Zachód-Wschód (Polska stałaby się ważnym węzłem środkowoeuropejskim, polem intensywnej współpracy gospodarczej podmiotów międzynarodowych, ośrodkiem przepływu kapitału, technologii i informacji. potencjalnym miejscem lokalizacji infrastruktury gospodarki rynkowej itp.);
- **równowagi interesów** politycznych i gospodarczych w basenie Morza Bałtyckiego poprzez wielopodmiotowość powiązań i współzależności; w polu tym obecna i potencjalna dominacja interesów Niemiec i Rosji byłaby stopniowo równoważona;
- **obszaru przyspieszonej konwergencji cywilizacyjnej** dwu jakościowo różnych formacji ukształtowanych historycznie: post-industrialnej (Niemcy, Dania i Szwecja, Norwegia, Finlandia) oraz postkomunistycznej (Polska, Rosja, Litwa, Łotwa i Estonia);
- **domkniętego funkcjonalnie i przyrodniczo systemu ekologicznego Bałtyku** stwarzającego korzystne warunki rewitalizacji i utrzymania dobrej kondycji środowiska przyrodniczego z perspektywą realizacji strategii ekorozwoju.

Proces kształtowania się struktury funkcjonalno-przestrzennej pomorskiego regionu metropolitalnego w świetle poznanych uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych przebiegać będzie prawdopodobnie zgodnie z ogólnymi prawidłowościami rozwoju europejskich regionów metropolitalnych.

Zawężając rozległe możliwości wyboru sytuacji rozwojowych należałoby podkreślić, że pole najbardziej prawdopodobnego rozwoju regionu ograniczają jeszcze dwa scenariusze brzegowe:

I. Scenariusz szans - dynamicznego równoważenia rozwoju regionu zgodnie z naturalnym mechanizmem jego metropolizacji opartym o założenia:

- **przyspieszonego procesu kształtowania bałtyckiej metropolii w oparciu o** zdynamizowanie funkcji metropolitalnych Trójmiasta poprzez restrukturyzację ukształtowanego historycznie potencjału społeczno-gospodarczego, jego stałe powiększanie i poprawę pozycji konkurencyjnej metropolii trójmiejskiej w globalnym i europejskim systemie gospodarowania,
- **dyfuzji aktywności** społeczno-gospodarczej metropolii trójmiejskiej na **cały pomorski region funkcjonalny** poprzez kształtowanie **policentrycznej** struktury funkcjonalno-przestrzennej umożliwiającej generowanie sił rozwojowych w całej jego przestrzeni.

II. Scenariusz zagrożeń - stopniowej peryferyzacji, a nawet marginalizacji znaczenia regionu pomorskiego w kraju i Europie

zgodnie z którym realizowane strategie jego rozwoju społeczno-gospodarczego nie wykorzystują aktywnie **renty położenia** w globalnym, europejskim i krajowym systemie gospodarowania oraz wartości ukształtowanego historycznie potencjału społeczno-gospodarczego skoncentrowanego przede wszystkim w Trójmieście i miastach średnich (Słupsk, Starogard Gdański, Tczew, Malbork, Kwidzyn); w wyniku tego region wytracać będzie potencjalną szansę na ukształtowanie jednej z ważnych w Europie Bałtyckiej metropolii i dynamizację rozwoju współzależnego z nią regionu funkcjonalnego; jego rozwój odbywać się będzie w polu położonym między zagrożeniem wynikającym ze stagnacji, a szansą na stabilizację na niezadowalającym społecznie poziomie; niektóre z tych szans będą się urzeczywistniać z samej istoty mechanizmów samoregulujących gospodarki rynkowej a wiele zagrożeń pod naciskiem niezadowolonego pauperyzującego się społeczeństwa podlegać będzie procedurom doraźnej neutralizacji; sytuacje społeczne konfliktowe będą jednak nieuchronnie narastać tworząc „bomby zegarowe” z opóźnionym zapłonem.

Zgodnie z potencjalnymi warunkami i kryteriami rozwoju polskiej przestrzeni w XXI w. **model zdecentralizowany regionu metropolitalnego można uważać jako najkorzystniejszy wariant rozwoju jego struktury funkcjonalno-przestrzennej ponieważ:**

- odpowiada obiektywnie występującym tendencjom koncentracji nowoczesnych czynników rozwoju w metropolii Trójmiasta.
- tworzy jednocześnie warunki do ograniczenia tych tendencji przez kształtowanie innych atrakcyjnych osiedleń i lokalizacyjnie ośrodków koncentracji aktywności społeczno-gospodarczej w oparciu o dalszy rozwój istniejących już **miast średnich** regionu metropolitalnego (Elbląg, Słupsk, Chojnice, Kwidzyn).

Model ten proponowany do dalszego rozwinięcia w postaci planu zagospodarowania przestrzennego opiera się o **pasmowo-węzłowy układ zurbanizowany**, którego podstawowymi elementami składowymi są:

- Centrum usługowo-portowe** oparte o dwa kompleksy portowo-przemysłowe Gdańska, i Gdyni oraz śródmieście kształtowane pasmowo wzdłuż głównej osi komunikacyjnej Trójmiasta.
- Subregionalne wielofunkcyjne, ośrodki miejskie**, wiążące układy zurbanizowane w zasięgu przestrzennym 30-45 min. izo-chrony.
- Pasma zurbanizowane**, składające się z jednostek mieszkaniowych, kształtowane na głównych ciągach infrastruktury technicznej, racjonalnie powiązane komunikacyjnie z centrum metropolii, ośrodkami podregionalnymi i terenami rekreacyjnymi. Pasma te, stopniowo intensyfikowane stanowić mogą wyraz świadomej regulacji osadnictwa, którego ludność związana jest w większości z pracą w centrum metropolii i ośrodkach subregionalnych.
- Wielofunkcyjne strefy** o charakterze rolniczym, turystycznym, turystyczno-rolniczym oraz rolniczo-leśnym z lokalnymi ośrodkami usługowymi równomiernie rozmieszczonymi w całej przestrzeni regionu metropolitalnego.

Istotą proponowanej struktury jest układ zdecentralizowany opierający się o kompleksowo rozwinięte usługowo subregionalne ośrodki, współdziałające funkcjonalnie z metropolią gdańską, dekoncentrujące nadmierny jej rozwój.

Układ przestrzenno-sektorowy zaproponowany przez prof. Jerzego Kołodziejskiego [5, 8], w przeciwieństwie do układu uśrednionego [4], stanowi istotne novum i jest podejściem dynamicznym, odzwierciedlającym realny układ istniejących oddziaływań, Fig. 1.

PROPOZYCJE DLA AGLOMERACJI TRÓJMIEJSKIEJ

Miasto Gdańsk w strategii rozwoju Województwa Pomorskiego po-

winno pełnić rolę lidera – „Określu Flagowego”. Dlatego tak ważnym zadaniem jest sformułowanie celów i zadań kompatybilnych z programem rozwoju regionu wytypowaniu tzw. Projektów Wiodących.

Przy formułowaniu przedstawionych poniżej propozycji projektów wiodących w ramach strategii rozwoju miasta i regionu przyjęte zostało założenie, że miasto i region jest **systemem społeczno-gospodarczym**, funkcjonującym w konkretnych **uwarunkowaniach otoczenia i ograniczeniach wewnętrznych**, którego tempo rozwoju w dużej mierze zależy od trafności wyboru i konsekwentnej realizacji celów strategicznych. System ten, którego celem nie jest wprawdzie generowanie zysku, podlega normalnym uwarunkowaniom konkurencyjnego rynku. Takie podejście pozwala na uświadomienie sobie, że wszelkie projekty dotyczące strategii rozwoju regionu muszą być powiązane z rzeczywistością. Dlatego też, wszelkie koncepcje rozwoju pozbawione konkretnych rozwiązań służących ich realizacji są w gruncie rzeczy bezużyteczne.

Strategiczny program rozwoju miasta i regionu opracowany zgodnie z ogólnymi zasadami planowania strategicznego powinien posiadać następujące cechy:

- Zgodność metodyczna z podobnymi opracowaniami krajowymi i zachodnimi opartymi na wieloletnim doświadczeniu wdrażania założonych celów rozwoju regionalnego,
- Dziedziny strategiczne wytypowane do dalszej analizy powinny być uszeregowane wg kryterium ich ważności dla regionu, zdolności generacji dochodu, etc.
- Wybór projektów wiodących, „ciągnących” pozostałe zadania z danej dziedziny (sektora) strategicznej powinien wynikać z analiz i dyskusji w grupach ekspertów,
- Szacunek skutków i kosztów następstw powinien być poddany symulacji komputerowej,
- Szacunek kosztów realizacji powinien zawierać warianty oraz szacunek błędów wynikły z metody,
- Zadania (projekty wiodące) powinny być opracowane w stadium: studium wykonalności (Feasibility Study), analiz techniczno-ekonomicznych, biznes planów itp.,
- Celem końcowym opracowania powinno być przygotowanie zaktualizowanej **Oferty Miasta Gdańska / Województwa Pomorskiego**.

Spełnienie powyższych kryteriów jest trudne i brak jest w zasadzie wzorców takiego podejścia w praktyce krajowej przy programowaniu strategicznym regionów. [10]. Gospodarka morska i handel międzynarodowy, przemysł oparty na nowoczesnych technologiach oraz turystyka, są filarami, na których opierać się będzie rozwój miasta i regionu w przyszłości.

Po dokonaniu wyboru obszarów strategicznych niezbędnym staje się ich analiza w zakresie szans i zagrożeń, dochodowości, zaawansowania zmian strukturalnych, porównania z rozwiązaniami zachodnimi, przy czym główny wysiłek intelektualny i organizacyjny powinien być początkowo skierowany na zagadnienia z grupy obszarów (sektorów, clusters) dotychczas nie poddanych przemianom. [1, 6, 8, 9, 11].

Na schemacie funkcjonalnym przedstawiono, jako wariant wyjściowy, ogólne zasady tworzenia, realizacji i aktualizacji strategii rozwoju regionalnego (Fig.2), [8].

Strategia rozwoju Gdańska / Metropolii Trójmiejskiej powinna bazować na podobnym schemacie i uwzględniać obszary strategiczne, uznawane za rozwojowe. Jak wspomniano skoncentrowany impuls rozwojowy może wyjść tylko z obszaru metropolitalnego, zaś rolę zasadniczą pełnić powinny wspomniane już „Projekty Wiodące” („Flagship Projects”).

Zintegrowane struktury przestrzenne		Metropolia Trójmiasta	I strefa metro politalna	II strefa metro Politalna	III strefa metro politalna (subregiony z ośrodkami)	Elbląg	Stupsk	Chojnice Czuchów
Zintegrowane sektory strategiczne (Clusters)	Gospodarka morska	X				x	x	x
	Przemysł Hi-Tech	X	x	X		x	x	x
	Gospodarka turystyczna	X	x	X	X	x	x	x
	Gospodarka wiedzą i edukacją	X				x	x	x
	Infrastruktura społeczna	X	x	X	X	x	x	x
	Infrastruktura techniczna	X	x	X	x	x	x	x
	Gospodarka żywnościowa			X	X			
	Gospodarka środowiskowa	X	x	X	X	x	x	x

X – powiązania mocne (częstotliwe, intensywne)
x – powiązania normalne

Fig. 1. Alternatywna Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego w układzie przestrzenno-sektorowym.

Przykład tzw. „Clustera technologicznego”, pokazany na schemacie, Fig. 3, mógłby być z powodzeniem zastosowany w naszym regionie. Wiodącą rolę powinny pełnić instytucje metropolitalne.

Z uwagi na rolę Metropolii Trójmiejskiej a w szczególności Gdańska postanowiono wytypować tzw. **Projekty Wiodące** z obszarów, które pozwolą na stosunkowo szybkie efekty i są możliwe do realizacji przy pomocy funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.

Niewątpliwie konieczny będzie tzw. montaż finansowy w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego; jest to powszechna praktyka w krajach UE i na świecie.

Dziedziny, które wzięto w pierwszej kolejności pod uwagę to: przemysł morskie (gospodarka morska) i handel międzynarodowy, przemysł wysokich technologii i turystyka.

Trójmiejski Węzeł Transportowo-Komunikacyjny i jego rozwój należy rozpatrywać całościowo jako tzw. „cluster”: struktury mobilności i komunikacji (włączając teleinformatykę).

Przykłady podejścia sieciowego („**network approach**”) i analiza zintegrowanych obszarów rozwoju („**Growth Cluster Analysis**”) ukazują, jak nowe sposoby organizacji pozwalają zdynamizować rozwój społeczno-gospodarczy miast, regionów, a w efekcie całego kraju.

Wspólnym elementem dla wszystkich dziedzin jest: gwałtowny rozwój nowych technologii i transfer wiedzy do praktyki. Wymaga to zupełnie nowego spojrzenia na procesy rozwoju.

W obliczu integracji z Unią Europejską sprawą chwili jest budowa instytucji kompatybilnych do działających w krajach członkowskich UE, opracowanie strategii rozwoju na poziomie województwa, miasta i gminy, procedur wdrożeniowych, identyfikacja podstawowych celów strategicznych i ich realizacja.

Strategia szczebla niższego służy do identyfikacji problematyki i diagnozy i stanowi podstawę do opracowania strategii na poziomie wyższym - regionu i kraju.

Rolę wiodącą powinny odgrywać tzw. **Projekty Wiodące** („**Flagship Projects**”) stymulujące rozwój danej dziedziny i poprzez sprzężenie zwrotne, korygujące cele założone w pierwszym podejściu.

Szacunek skutków i kosztów następstw, w miarę możliwości z pomocą metod symulacyjnych, powinien również znaleźć szersze zastosowanie, [14, 15, 16].

Oczywiście gama problemów do rozwiązania jest bardzo szeroka i wiele z nich zależy od decyzji władz centralnych. Ze względu na ograniczone możliwości budżetu oraz brak doświadczenia w tzw. montażu finansowym, należy skupić się na przedsięwzięciach rokujących największe szanse.

Ów wybór jest trudny; służy temu proces myślenia w kategoriach strategicznych, uwzględniający rachunek korzyści oraz skutki i koszty następstw.

Sprawą nadrzędną jest integracja wszystkich środowisk wokół wspólnego celu jakim jest pomyślny rozwój społeczno-gospodarczy naszego miasta i regionu.

LITERATURA

1. *Growth Clusters in European Metropolitan Cities: A new policy Perspective*, European Institute for Comparative Urban Research, Rotterdam, February 1999.
2. *Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2002 – 2006* Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i Budownictwa, Warszawa, marzec, 2003
3. Zespół Programowy Rady Krajowej SLD "Rozwój regionalny", *Rozwój Regionalny w Polsce – Synteza Programu Działania*, Warszawa, lipiec, 2000
4. *Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego*, Pomorskie Studia Regionalne, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk 2000.
5. Prof. dr inż. Jerzy Kołodziejcki, *Pomorski Region Funkcjonalny*, Pomorskie Studia Regionalne, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk 2000.
6. Urząd Wojewódzki w Gdańsku: „*Strategia Rozwoju Województwa Gdańskiego - Raport nr 1 Zespołu Koordynacyjnego Rady Strategii i Integracji Bałtyckiej przy Wojewodzie Gdańskim*”, Gdańsk, lipiec-listopad 1997.
7. Prof. dr inż. Jerzy Kołodziejcki, prof. dr Jacek Szlachta: *Strategia ob-*